

ДМИТРО ВАСИЛЬОВИЧ ДУБИНА (до 70-річчя від дня народження)

Черкащина – один з найчарівніших куточків України, багатий на таланти край. Саме тут у мальовничому наддніпрянському селі Червона Слобода, поблизу Черкас, 17 квітня 1949 року народився Дмитро Васильович Дубина – відомий ботанік, головний науковий співробітник Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, доктор біологічних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, автор фундаментальних праць з проблем геоботаніки, гідроботаніки, екології, фітосозології, синфітосозології, ботанічного ресурсознавства.

Дитячі роки Дмитра Васильовича нерозривно пов'язані з Дніпром, з його заплавами луками, очеретами, рогозами й осоками, ряскою та лататтям. Дитяче захоплення красою рідної природи певною мірою вплинуло на вибір майбутньої професії. Тому в 1966 році він вступив на природничий факультет Черкаського педагогічного інституту ім. Богдана Хмельницького.

Захоплення ботанікою у Дмитра Васильовича відбулося вже на першому курсі навчання, чому посприяли викладачі вузу, зокрема лекції доктора біологічних наук, професора І.С. Сидорука, вихованця ленинградської школи лісознавства, автора наукових праць з динаміки лісової та степової рослинності. За успіхи у вивченні ботаніки

"... ботаніки все-таки є набагато щасливішими від людей інших занять, і тільки лише тому, що у їхніх думках, явно чи таємно, завжди, присутній світ рослин. Вони серед природи – у себе вдома".

К.М. Ситник

професор подарував Д.В. Дубині "Визначник рослин України", який тоді щойно вийшов друком і став першою своєрідною нагородою на шляху до ботанічної науки. На формування наукового світогляду Дмитра Васильовича великий вплив мала відома геоботанік-лукознавець О.Н. Моляка. Вона виокремила його з усіх студентів як працелюбного, захопленого ботанікою хлопця й залучила до наукової роботи з дослідження рослинного покриву Кременчуцького водосховища, інтродукції далекосхідного водяного рису на його мілководдях, вивчення ресурсів цінних лікарських рослин. Ще в студентські роки Дмитро Васильович опублікував низку статей і тез, присвячених рослинним ресурсам водоймища, дослідженню кормових якостей дикорослих та інтродукованих рослин тощо. Перша його наукова публікація у співавторстві з викладачем і наставником О.Н. Молякою була надрукована в 1968 р. і присвячена динаміці рослинності островів Кременчуцького водосховища. Результати своїх робіт Дмитро Васильович Дубина доповідав на різних наукових зібраннях. Але найпам'ятнішою для ювіляра залишилася перша міжвузівська конференція з динаміки рослинного покриву, яка проводилася у м. Володимирі (Російська Федерація). На ній молодий дослідник уперше заслухав наукові доповіді видатних ботаніків: В.Б. Сочави, Т.О. Работнова, П.Д. Ярошенка, С.М. Стойка, М.А. Голубця, В.І. Василевича, Б.М. Міркіна, О.Л. Бельгарда, А.П. Травлеєва та багатьох інших, які справили надзвичайно глибоке

враження на нього. Пізніше із деякими з них у Дмитра Васильовича зав'язалися дружні стосунки.

У 1972 році Д.В. Дубина вступив до аспірантури Центрального республіканського ботанічного саду ім. М.М. Гришка АН УРСР (ЦРБС). І як подарунок долі, його науковим керівником став С.С. Харкевич, знаний учений, доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки Росії. Його глибокі енциклопедичні знання, логічне мислення, володіння багатьма мовами й літературним словом, які поєднувалися з твердістю характеру, рішучістю лідера, сприяли успішному формуванню світогляду й особистості молодого дослідника. Керівник, який працював наполегливо й самовіддано, вчив цьому й свого учня в своїх численних поїздках Україною – в Полісся, Лісостеп, Степ; по річках, водосховищах, ставках. І всюди були зроблені чисельні геоботанічні описи, зібрано гербарій.

У 1976 році Дмитро Васильович захистив кандидатську дисертацію на тему "Лататтеві України (видовий склад, поширення, запаси, біологія, раціональне використання, охорона і збагачення)", яка стала першою дисертацією, захищеною на новоствореній спеціалізованій вченій раді ЦРБС. Згодом його обрали на посаду молодшого наукового співробітника відділу природної флори республіканського ботанічного саду ім. М.М. Гришка АН УРСР, де він продовжував займатися своєю улюбленою справою – дослідженням водної рослинності. Того ж року Д.В. Дубина посів перше місце в конкурсі молодих дослідників, а за цикл праць з екології та фітоценології вищої водної рослинності України був нагороджений Грамотою Президії Академії наук УРСР. Окрім наукової роботи молодого кандидата наук залучають також до адміністративної роботи – впродовж кількох років Дмитро Васильович виконував обов'язки вченого секретаря ЦРБС.

Потяг до нового та незвіданого спонукав його в 1977 році взяти участь в океанічній експедиції на науково-дослідному судні "Академік Вернадський" (14-й рейс, Атлантичний океан). Під час цієї подорожі він вивчав рослинний покрив північної частини Італії, Канарських островів, прибережних регіонів Екваторіальної Африки, островів Зеленого мису та брав участь у поповненні живої колекції тропічних рослин закритого ґрунту ботанічного саду.

У 1978 р. Д.В. Дубина перейшов працювати до Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР, де пройшов шлях від молодшого наукового до головного наукового співробітника відділу геоботаніки та екології. Ось як згадує появу та роль Дмитра Васильовича у відділі відомий учений, доктор біологічних наук Л.С. Балашов: "Прихід до нашого відділу Дмитра Васильовича Дубини, який згодом став доктором наук і заступником завідувача, ознаменував появу третього покоління геоботаніків у нашому Інституті та сприяв впорядкуванню науково-організаційного життя і створенню доброзичливої, товариської атмосфери в колективі. До речі, Дмитро Васильович відродив традиції святкування різних подій і дат у відділі. Дмитро Васильович став незаперечним авторитетом для молодих співробітників і певною мірою "обличчям відділу" в інститутських і позаінститутських подіях. І все це, безумовно, насамперед завдяки його науковій ерудиції, величезній працьовитості, власному погляду на всі питання, та ще раз підкреслимо, його науково-організаційним здібностям".

Нині Дмитро Васильович Дубина є одним з провідних ботаніків України. Коло його наукових інтересів дуже широке. На сьогодні з ім'ям Д.В. Дубини пов'язані вагомі результати з вивчення вищої водної рослинності України. Експедиційні дослідження в плавнях Дніпра, Дунаю, Дону, Кубані дали змогу зібрати величезний матеріал. На основі системного підходу ним розроблена концепція походження, формування й організація плавнево-літоральних геосистем, за якою запропоновано принципово нову їхню дефініцію. Дмитро Васильович Дубина вперше проаналізував типи й етапи їхньої організації, розробив типологічну схему, дав цілісне уявлення про рослинний покрив плавнево-літоральних геосистем, географічні особливості їхньої територіальної організації, здійснив аналіз репрезентативності об'єктів охорони, соціологічну оцінку раритетних видів і угруповань, розробив принципи створення перспективної поліфункціональної природоохоронної мережі. Підсумком цих досліджень і вагомим внеском в українську геоботаніку стали монографія "Плавни Причорномор'я" (1989) і докторська дисертація на тему "Плавнево-літоральні фітосистеми Північного

Причорномор'я", яку Дмитро Васильович успішно захистив у 1992 р.

Результатом міжнародної співпраці з чеськими та словацькими колегами з виконання спільних науково-дослідницьких тем, присвячених теоретичним і практичним питанням стратегії й тактики охорони перезволожених екосистем, стала монографія "Макрофіти — индикаторы изменений природной среды" (1993), якою користуються гідроботаніки не лише в Україні, а й поза її межами.

Особливе місце в науковій діяльності Дмитра Васильовича займають проблеми Дунаю, з яким ученого пов'язують понад 40 років майже щорічних експедиційних досліджень. Він брав активну участь у створенні на території дельти Кілійського гирла Дунаю природного заповідника "Дунайські плавні", біосферного заповідника "Дунайський", румунсько-українського резервату "Дельта Дунаю". За цей період здійснено аналіз і складено детальну характеристику флористичної та ценотичної різноманітності української частини долини Дунаю. З'ясовані питання динаміки рослинності, розроблено прогноз ймовірних змін, що можуть відбутися під впливом природних та антропогенних чинників. Серед останніх особливу увагу вчений приділяє змінам, спричиненим уведенням у експлуатацію водогону комплексу "Дунай — Чорне море". На основі досліджень Дмитро Васильович разом зі співавторами опублікував чотири монографії, присвячені екологічним, ландшафтним, інституційним аспектам збереження біорізноманіття Півдня України та реалізації наукових положень у відповідних організаційних заходах, спрямованих на охорону живої природи. Монографії увійшли до циклу праць під назвою "Розроблення та впровадження наукових основ і практичних засад збереження біорізноманіття як неодмінної умови сталого розвитку України", авторський колектив яких був відзначений Державною премією України в галузі науки і техніки (2005). Результати досліджень щодо синтаксономії й динаміки водної та галофітної рослинності України узагальнені у двох монографіях із серії "Рослинність України".

Важко переоцінити внесок Дмитра Васильовича Дубини у справу збереження біорізноманіття та охорону природи України. За його безпосередньої

участі створено найяскравіші перлини природи півдня України — Дунайський біосферний заповідник та Азово-Сиваський Національний природний парк. Саме в дельті Дунаю Дмитрові Васильовичу в співпраці з В.В. Протопоповою вдалося знайти низку нових для флори України видів — *Azolla caroliniana* Willd., *Azolla filiculoides* Lam., *Pilularia globulifera* L., *Sagittaria latifolia* Willd., *Lemna minuta* Kunth (*L. minuscula* Herter) тощо.

Дмитро Васильович є учасником творчого колективу, який уперше в світовій практиці охорони фітоценорізноманіття підготував і видав наукову монографію "Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие, нуждающиеся в охране растительные сообщества" (1987). Він — один із авторів першого офіційного видання "Зеленої книги України" (2009) як державного документу. Нині Д.В. Дубина є керівником колективу авторів з підготовки другого видання. Активну роботу він проводить і зі створення Національної екомережі України, що відображено зокрема в двох колективних монографіях — "Екомережа степової зони України: принципи створення, структура, елементи" (2013) та "Раритетний фітоценофонд Лісостепу України в контексті формування екомережі: монографія" (2018).

Д.В. Дубина — автор і співавтор понад 400 наукових публікацій, серед яких 22 монографії. Активну наукову та громадську діяльність Дмитро Васильович успішно поєднує з педагогічною, готуючи молодих фахівців. Під його керівництвом захищено 14 кандидатських дисертацій за спеціальностями "ботаніка" та "екологія", триває підготовка ще трьох кандидатських і трьох

докторських дисертацій. Дмитро Васильович є членом двох спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій, він часто опонує дисертаційні роботи і має репутацію уважного й доброзичливого опонента. Прихильність Дмитра Васильовича до молодих науковців, готовність допомогти у вирішенні складних питань відомі далеко за межами Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного. Не дивно, що на консультації до нього приїздить наукова молодь не тільки з України, а й з-за кордону.

Дмитро Васильович відзначається виключною працелюбністю та неабиякою працездатністю. Притаманні йому високий професіоналізм і наукова ерудиція, мудрість, дар працювати з людьми, уважність і доброзичливість, наполег-

ливість і тактовність та почуття гумору допомогли йому ствердитися в житті та отримати наукові досягнення.

Дмитро Васильович Дубина має енциклопедичні знання з історії України, він є прекрасним знавцем і поціновувачем українського мистецтва та літератури, щирою людиною із широкою душею.

Бажаємо Дмитрові Васильовичу міцного здоров'я, активного довголіття, зичимо йому творчої наснаги, успіхів у вирішенні складних наукових питань та здібних учнів.

*Я.П. ДІДУХ, П.М. УСТИМЕНКО,
А.А. КУЗЕМКО, Л.П. ВАКАРЕНКО,
Т.П. ДЗЮБА, С.М. ЄМЕЛЬЯНОВА,
Д.С. ВІНОКУРОВ*